

Demokratin i samhället

Studiematerial från riksdagen

"Så länge som folket inte bryr sig om att utöva sin frihet, kommer tyrannerna att göra det – för tyranner är aktiva och flitiga!"

Voltaire

"När vi står en och en kan vi inte uträtta mycket, men gemensamt har vi ett intresse. Detta intresse måste förenas och bli en makt."

Elsa Laula

"Mänskliga rättigheter prisas mer än någonsin – och kränks mer än någonsin."

Anna Lind

"Svält har aldrig förekommit i en fungerande demokrati."

Amartya Sen

"Demokratin behöver kärlek."

Carlos Motta

"Demokrati är när folket håller sin regering i schack."

Aung San Suu Kyi

"En röst är som ett gevär: hur den används beror på ägaren."

Theodore Roosevelt

"Jag hoppas att folk minns mig som en person som ville vara fri... så att även andra människor skulle bli fria."

Rosa Parks

"Demokratin är fantastisk men komplicerad. Det ska hållas val, rättigheter ska skyddas, motsättningar ska lösas och institutioner byggas. Vissa blir besvikna när inte demokratin genast gör livet bättre."

Atifete Jahjaga

"Jag vill inte att kvinnorna ska ha makt över männen – men över sig själva."

Mary Wollstonecraft

"Ingen påstår att demokratin är perfekt, eller allvetande. Nej, det har till och med sagts att demokratin är den sämsta styrelseformen – om vi bortser från alla andra som har provats."

Winston S. Churchill

"Demokratin måste först och främst vara en livsform och i andra hand en statsform."

Ebba Holgersson

"Det finns saker man måste göra, även om det är farligt. Annars är man ingen människa utan bara en liten lort."

Astrid Lindgren

Foto: Christina Carlström.

Demokratin behöver vårt engagemang

Vad är demokrati för dig?

I demokratiska stater ska hela folket – du, jag och alla andra medborgare – bestämma tillsammans. Men demokratin är mer än bara omröstningar och politiska beslut. Det handlar om respekt för andra människor, om kärlek, frihet, kunskap och engagemang.

Demokratin har utvecklats dag för dag, under flera hundra år, genom tusentals stora och små steg. Vi befinner oss just nu mitt i denna utveckling. De steg som vi tar i dag kommer att avgöra demokratin framtid.

Så här har några av våra föregångare uttryckt sin syn på demokratin:

Ta reda på mer om personerna bakom citaten. På vilket sätt har de kämpat för demokratin?

"Vi måste själva bli den förändring som vi önskar se i världen."

Mahatma Gandhi

"Demokrati är inte bara rösträtt – det är rätten att leva ett värdigt liv."

Naomi Klein

Innehållsförteckning

Den osynliga demokratin	4
Demokratins kännetecken	6
Demokratins historia	8
Demokratins många former	10
Sveriges fyra grundlagar	12
Våra mänskliga rättigheter	14
Den delade makten.....	16
Demokratin genomsyrar samhället.....	18
Demokratins utmaningar	20
Fortfarande på väg	22
Ordlista	23

Den osynliga demokratin

Du bor i en demokrati. Det är kanske inte något som du tänker så värst mycket på. Demokratin bara finns där – ungefär som luften vi andas.

Men i själva verket påverkar demokratin våra liv på djupet, varje dag, året runt. Du kan hitta spåren av demokratin i din egen mobil, i skolan, i förbipasserande bilar – ja, till och med i dina kläder!

I många andra länder ser vardagen helt annorlunda ut. Större delen av världens befolkning lever nämligen i länder där demokrati och frihet fortfarande är en avlägsen dröm.

Du kan vara med i vilka föreningar och nätverk som helst – både politiska och helt opolitiska.

■ Varje år fängslas, torteras och avrättas tusentals människor, bara för att de har "fel" åsikter eller tillhör förbjudna partier och organisationer.

På kvällen träffar du kanske någon som du älskar. Kärlek mellan två människor kan väl aldrig vara fel?

■ I 70 stater är det fortfarande olagligt med kärlek – om den riktar sig till en person av samma kön. I flera länder kan homosexualitet straffas med döden.

Varför tror du att regeringar i vissa länder försöker bestämma över medborgarnas klädsel, musiksmak och andra vanor?

Några elever på din skola startar en blogg, där de frispråkigt debatterar kommunpolitikernas bristande intresse för ungdomsfrågor.

■ I vissa delar av världen har bloggare som kritiserat sin regering piskats offentligt. Över 60 stater i världen förföljer och fängslar människor enbart på grund av deras politiska åsikter.

Du väljer förstås själv vilka kläder du vill ha på dig. Jeans, kjol, turban, slöja, keps eller knätofsar – ja, det mesta funkar!

■ I vissa delar av världen förekommer hårda regler för vilken klädsel som är tillåten. Kvinnor har dömts till offentlig piskning för att ha burit jeans.

Du ser en helt vanlig kvinna åka förbi i en helt vanlig bil. Inget märkvärdigt, eller hur?

■ I flera länder får kvinnor inte röra sig fritt utomhus på egen hand.

Du lyssnar givetvis på den musik som du själv gillar – vem skulle kunna hindra dig?

■ Musik av Justin Bieber, Taylor Swift och Drake har förbjudits i vissa stater, där regeringen menar att musiken kan hota statens säkerhet.

I skolan diskuterar ni vad ordet "votera" betyder. Du söker snabbt fram flera svar från olika källor med hjälp av din mobil.

■ I stora delar av världen är det omöjligt att söka fram samma information som du kan nå via mobilen. Många av världens stater blockerar, filtrerar och censurerar medborgarnas tillgång till information på internet.

Du kommer för sent till lektionen. Du ber läraren om ursäkt, får en tillsägelse och så fortsätter lektionen.

■ I ett stort antal länder får lärare slå sina elever om de missköter sig. Endast 53 länder i världen har helt förbjudit fysisk bestraffning (aga) av barn och unga.

Demokratis kännetecken

Demokrati betyder ursprungligen ”folkstyre”. I alla demokratier är det alltså folket som har den politiska makten. I praktiken kan dock demokratiska stater styras på ganska olika sätt. Dessutom är demokratin en styrelseform som hela tiden utvecklas och förändras. Det är därför inte så lätt att med några få ord beskriva exakt vad en demokrati är.

Det finns ändå vissa kännetecken som förekommer i alla demokratiska stater, och som vi också kan se exempel på i Sverige.

Folket styr genom fria val

I Sverige röstar väljarna fram politiker till riksdagen samt kommun- och regionfullmäktige vart fjärde år. Val till Europaparlamentet hålls vart femte år. Alla väljare har bara en röst var. Ingen kan tvingas att rösta på ett visst parti – valet är fritt.

Det finns flera partier och åsikter att välja mellan

8 partier är representerade i Sveriges riksdag. I riksdagsvalet 2022 deltog drygt 100 partier, och det finns dessutom flera hundra lokala partier i Sveriges kommuner och regioner. I valet till Europaparlamentet 2019 deltog 85 partier. 8 blev invalda. Vem som helst kan starta ett nytt parti – även du.

Majoriteten bestämmer

Majoritetsprincipen innebär att det förslag som får flest röster vinner en omröstning. Majoritetsprincipen används i de allmänna valen och när politikerna ska fatta beslut i riksdagen, Europaparlamentet och i våra kommuner och landsting.

Söndag den 11 september 2022. Val till riksdagen, kommuner och regioner. Gula valsedlar gäller för val till riksdagen, vita valsedlar gäller för val till kommunfullmäktige och blå valsedlar gäller för val till regionfullmäktige.
Foto: Anders Löwdin.

Demokratins firande. Talmannen Andreas Norlén, personal från Riksdagsförvaltningen finns på plats för att berätta om arbetet i kammaren. Foto: Anders Löwdin.

Vilka av demokratins kännetecken är viktigast tycker du? Är det något som känns onödigt?

Folket har politiska rättigheter

Sveriges grundlagar garanterar alla medborgare rösträtt, yttrandefrihet, mötesfrihet och ett stort antal andra politiska fri- och rättigheter som gör det möjligt att engagera sig politiskt. Ingen kan stängas ute från det politiska livet i Sverige.

Folket använder sina rättigheter

Ungefär 85 procent av de svenska väljarna brukar rösta i riksdagsvalet. 88 procent av väljarna tycker att en fungerande demokrati är viktigt för att Sverige ska kunna styras på rätt sätt.

Rättssäkerhet och likhet inför lagen

Svenska domstolar är självständiga i förhållande till de politiska makt-havarna. Domstolarna dömer endast efter gällande lagstiftning, och alla medborgare har rätt till en objektiv, opartisk och rättvis rättegång. Även politiker och andra makthavare måste följa lagarna.

Respekt för våra mänskliga rättigheter

Alla människor ska räknas som jämlika i Sverige, oavsett kön, etnicitet och andra personliga egenskaper. Våra mänskliga rättigheter försäkras genom Sveriges grundlagar och särskilda lagar mot diskriminering och hatbrott.

En fungerande statsförvaltning

I Sverige finns en fungerande statsförvaltning med polis, domstolar och myndigheter som har möjlighet att upprätthålla ordningen och genomföra det som våra folkvalda politiker beslutar.

Demokratins historia

Det är lätt att glömma hur ung och skör vår demokrati faktiskt är. Alla de friheter, rättigheter och möjligheter som i dag kan kännas helt självklara är resultatet av en lång och hård kamp.

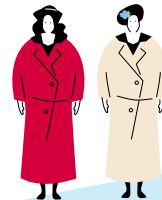
För drygt hundra år sedan var Sverige långt ifrån demokratiskt. Hälften av männen och kvinnorna saknade rösträtt i början av 1900-talet. Samer, romer, judar och andra minoriteter kunde hånas och förföljas helt öppet. Den svenska staten stödde rasbiologisk forskning och steriliserade människor mot deras vilja. Föräldralösa barn kunde säljas på auktion och tvingas att jobba hårt i sina fosterhem.

Den svenska demokratin har alltså utvecklats snabbt under det senaste seklet – en utveckling som fortsätter ännu i våra dagar.

När blev Sverige en "riktig" demokrati? Går det att peka ut ett särskilt årtal?

1921: Kvinnor får rösta för första gången.

1944: Det blir lagligt att vara homosexuell – tidigare har det varit straffbart i Sverige.

1917: Genombrott för parlamentarismen, det vill säga principen att regeringen måste ha riksdagens stöd. Kungen förlorar i praktiken sin politiska makt.

1909: Rösträtt införs för alla män över 24 år som betalar skatt och har gjort värnplikten och som inte har varit omhändertagna av fattigvården eller suttit i fängelse.

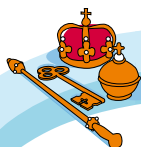
1945: Rösträtt införs även för personer som saknar jobb och som får socialbidrag. Rösträttsåldern sänks samtidigt till 21 år.

1884: Myndighetsåldern för kvinnor sänks från 25 år till 21 år (samma som för män), och kvinnor får rätt att själva bestämma över sina inkomster och egendomar.

1810: Successionsordningen. Grundlag som bestämmer hur Sveriges tron ska ärvas.

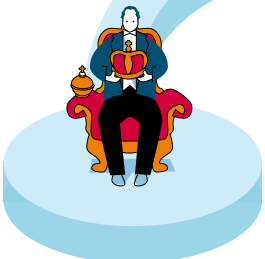
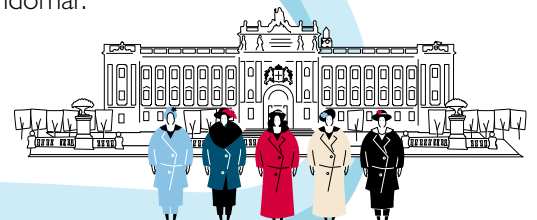

1809: Det kungliga enväldet avskaffas i Sverige. Mer makt förs över till riksdagen.

1842: Folkskolan införs i Sverige. Stora delar av folket får nu lära sig att läsa och skriva – men många romer och samer saknar möjlighet att gå i skolan.

1866: Tvåkammarriksdagen införs.

2009: Diskrimineringslag för att motverka diskriminering på grund av bland annat kön, sexuell läggning och etnicitet beslutas av riksdagen.

2022: Sverige går till demokratiskt riksdagsval för trettionde gången och vi firar demokratis genombrott för hundra år sedan!

2011: Regeringsformen omarbetas, vilket bland annat innebär ett stärkt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning.

1999: Judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar erkänns som nationella minoriteter i Sverige.

1995: Möjlighet att göra personval provas för första gången i Sverige.

1995: Sverige går med i EU.

1990: Sverige ansluter sig till FN:s barnkonvention.

1993: Sametinget inrättas i syfte att ta till vara den samiska minoritetens intressen i Sverige.

1979: Sverige blir först i världen med att förbjuda alla former av barnaga.

Rösträtt
18 +

1989: Begreppet omyndig försvinner ur lagstiftningen. Därmed får alla medborgare över 18 år rösträtt.

1991: Yttrandefrihetsgrundlagen. Grundlag som skyddar rätten att uttala sig bland annat i radio och tv och på internet.

1977: Sverige erkänner samernas status som ursprungsbefolkning.

1976: Utländska medborgare får rösträtt i val till landstings- och kommunfullmäktige.

1975: Rösträttsåldern sänks till 18 år.

1974: Sveriges nuvarande regeringsform införs. Kungens politiska makt avskaffas även formellt.

Röst

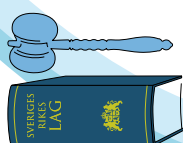
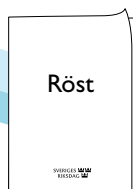
Rösträtt
18 +

1948: FN antar deklarationen om de mänskliga rättigheterna.

1949: Tryckfrihetsförordningen. Grundlag som skyddar rätten att fritt och ocensurerat få publicera texter.

1971: Enkammer-riksdagen införs.

1951: Religionsfrihet skrivs in i Sveriges lagstiftning.

Demokratins många former

Alla demokratier bygger på folkstyre och respekt för medborgarnas mänskliga rättigheter. Men det finns också stora skillnader mellan hur världens demokratier styrs i praktiken. Det syns tydligt om vi jämför Sveriges statsskick med några andra demokratiska stater.

Statschefen

Statschefen är den högsta företrädaren för en stat. Sverige är en monarki. Det betyder att Sveriges monark är landets statschef. Kungen och drottningen väljs inte, utan tronen går i arv inom kungafamiljen.

Många andra demokratier är republiker. I en republik utser folket en president som statschef genom allmänna val.

I vissa länder har statschefen stor politisk makt, men Sveriges statschef har bara representativa uppgifter. Kungen representerar Sverige vid statsbesök och andra viktiga möten men deltar inte i det politiska beslutsfattandet.

Sverige är en enhetsstat

Sverige är en enhetsstat. Det betyder att alla lagar stiftas på nationell nivå av riksdagen. Sveriges kommuner, landsting och regioner kan visserligen fatta politiska beslut på lokal och regional nivå, men ytterst är det ändå riksdagen som bestämmer.

USA, Tyskland, Brasilien och många andra stater är federationer som består av flera självständiga delstater. Delstaterna har ett stort självbestämmande och kan i vissa fall stifta egna lagar.

Parlamentet har makten

Den svenska demokratin bygger på parlamentarism. Det betyder att riksdagen (Sveriges parlament) har den avgörande politiska makten. Statsministern måste godkännas av riksdagen, och regeringen måste ha stöd i riksdagen för att kunna styra landet.

Andra länder har i stället presidentstyre. Då är det presidenten som utser regeringen, och parlamentet kan inte på egen hand avsätta presidenten eller regeringen. Makten delas mellan parlamentet, presidenten och regeringen.

Riksdagen har bara en kammare (avdelning). Många andra parlament är uppdelade i två kammare. I federationer är det vanligt att den första kammaren representerar hela staten, medan den andra kammaren består av politiker från delstaterna.

Studera tabellen. Kan du se några inslag i de andra ländernas statsskick som borde införas i Sverige?

Statschef

Enhetsstat/federation

Parlamentarism/ presidentstyre

Antal kammare i parlamentet

Valsystem

Rösträttsålder

Antal partier i parlamentet

Andel kvinnor i parlamentet

Valdeltagande senaste parlamentsval

Statsskick = de grundläggande reglerna för hur en stat styrs. Kallas även författning eller konstitution.

Proportionella val

Sveriges valsystem är proportionellt. Det betyder att platserna i riksdagen fördelas utifrån det antal röster som ett parti får i valet. Ett parti som får 15 procent av folkets röster ska också få ungefär 15 procent av platserna i riksdagen. För att ett parti ska komma in i riksdagen krävs att partiet får minst 4 procent av rösterna.

En annan modell är majoritetsval. Det betyder att varje delstat, region eller valkrets i landet utser en ”vinnare” från varje del av landet. Endast den politiker som vinner flest röster i en viss valkrets får en plats i parlamentet – alla andra kandidater slås ut. System med majoritetsval gör det svårare för små partier att komma in i parlamentet.

Sverige	Brasilien	Indien	Storbritannien	Sydafrika	USA
Kung	President	President	Kung	President	President
Enhetsstat	Federation	Federation	Enhetsstat	Enhetsstat	Federation
Parlamentarism	Presidentstyre	Parlamentarism	Parlamentarism	Parlamentarism	Presidentstyre
1	2	2	2	2	2
Proportionellt	Proportionellt	Majoritetsval	Majoritetsval	Proportionellt	Majoritetsval
18	16	18	18	18	18
8	30	36	11	14	2
46 %	15 %	14 %	34 %	46 %	27 %
84 %	80 %	67 %	69 %	66 %	67 %

Sveriges fyra grundlagar

Grundlagarna är den svenska demokratis viktigaste spelregler. De beskriver hur vårt land ska styras och skyddar dessutom demokratin och alla medborgares fri- och rättigheter.

Grundlagarna står över all annan lagstiftning. Nya lagar och regler får alltså inte bryta mot grundlagarna.

Dessutom är grundlagarna svårare att ändra än vanliga lagar. För att ändra en grundlag krävs att riksdagen fattar beslut om ändringen två gånger. Mellan riksdagsbesluten ska det hållas ett val till riksdagen.

Vad tror du skulle kunna hända om vi avskaffade grundlagarna? Vilken nytta har vi av grundlagarna egentligen?

Sverige har fyra grundlagar:

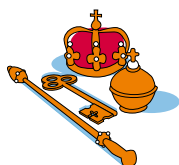
Regeringsformen är den mest omfattande av våra fyra grundlagar. Regeringsformen beskriver hur landet ska styras och skyddet för alla medborgares fri- och rättigheter.

Tryckfrihetsförordningen säger att vi fritt och ocensurerat får ge ut böcker, tidningar och andra tryckta skrifter. Tryckfrihetsförordningen ger också alla medborgare rätt att ta del av dokument hos myndigheter och domstolar.

Yttrandefrihetsgrundlagen skyddar rätten att sända radio och tv och att publicera texter, bilder och filmer på internet. Tillsammans med tryckfrihetsförordningen skyddar alltså yttrandefrihetsgrundlagen folkets yttrande- och åsiktsfriheter.

Successionsordningen anger regler för vem som kan bli kung eller drottning i Sverige. Kungen är Sveriges statschef men har endast representativa uppgifter och saknar politisk makt.

Regeringsformen beskriver statsskicket. Regeringsformens första kapitel har rubriken Statsskickets grunder. Där sammanfattas själva kärnan i Sveriges statsskick:

”All **offentlig** makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett **representativt** och **parlamentariskt** statsskick och genom **kommunal självstyrelse**.

Den offentliga makten utövas **under lagarna**.

Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.”

Offentlig

= Sådant som gäller alla medborgare i samhället.

Representativt

= Väljarna utser representer (politiker) som får förtroendet att styra samhället fram till nästa val. Nästan alla politiska beslut i Sverige fattas av våra politiker, genom så kallad indirekt demokrati. Det är mindre vanligt med direkt demokrati (folkvalda politiker) i Sverige.

Under lagarna

= Politiker, myndigheter och tjänstemän på alla nivåer måste följa lagarna och behandla alla medborgare jämlikt och rättvist.

Kommunalt självstyre

= Politiker i kommuner och regioner har stor rätt att själva bestämma över lokala frågor och får ta ut skatt från invånarna.

Parlamentariskt

= Det folkvalda parlamentet (riksdagen) har alltid den yttersta makten. Regeringen är beroende av riksdagen för att kunna styra landet.

Foto: momentimages

Våra mänskliga rättigheter

Efter en av världshistoriens mörkaste perioder – andra världskriget – samlades världens ledare i Förenta nationerna (FN). FN skapade 1948 deklarationen om de mänskliga rättigheterna, som sedan dess varit grunden för det politiska arbetet i alla världens demokratiska stater. Svenska medborgares fri- och rättigheter skyddas i dag på flera nivåer: genom grundlagarna, EU-stadgan och Europakonventionen.

Sveriges grundlag fastslår att det svenska samhället på alla nivåer ska arbeta för att skydda medborgarnas fri- och rättigheter. Grundlagarna beskriver dessutom vissa rättigheter som är unika för Sverige, till exempel allemansrätten.

Europeiska unionen har antagit EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna som skyddar personers medborgerliga, politiska, ekonomiska och sociala rättigheter.

Europarådet består av 46 medlemsstater, som tillsammans har undertecknat Europakonventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna. En stat som bryter mot konventionen kan ställas inför rätta i Europadomstolen.

FN antog 1948 deklarationen om de mänskliga rättigheterna och har därefter skapat ett stort antal internationella konventioner (avtal) som Sverige har skrivit under.

”Var och en har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans eller hennes personlighet ensamt är möjlig.”

Artikel 29, FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna

Dessa rättigheter gäller dig, tio miljoner svenskar, 740 miljoner européer – och över sex miljarder andra människor på jorden.

I praktiken saknar dock många människor i världen ett verkligt skydd för sina mänskliga fri- och rättigheter.

Alla människors lika värde: Rättigheterna gäller lika för alla människor oavsett nationalitet, kön, sexuell läggning, hudfärg, politiska åsikter och andra personliga egenskaper.

Rätt till liv och mänsklig värdighet: Mord, dödsstraff och alla typer av tortyr, slaveri och annan kroppslig bestraffning är förbjudet.

Frihet och rättssäkerhet: Ingen får straffas utan stöd av lagen, och alla har rätt till en rättvis prövning i domstol.

Privatliv och integritet: Ingen får rota i våra privatliv eller kartlägga medborgarnas personliga åsikter och värderingar. Om staten gör ingrepp i våra liv måste det alltid ske med stöd av grundlagarna.

Förenings- och mötesfrihet: Vi kan bli medlemmar i de föreningar vi själva väljer och har rätt att både ordna och delta i olika typer av möten och demonstrationer.

Åsikts- och yttrandefrihet: Vi får tycka och tänka precis vad vi vill. I de flesta fall får vi också sprida våra åsikter genom att hålla tal, trycka böcker, blogga eller vara med i radio eller tv.

Religionsfrihet: Vi har alla rätt att fritt utöva vår religion. Vi har förstås även rätt att inte tro.

Rätt till utbildning: Alla har rätt till utbildning och undervisning.

Frihetens gränser

I vissa fall kan våra fri- och rättigheter begränsas. Vi får till exempel inte sprida åsikter och information som allvarligt kränker eller hotar andra människor eller som utgör ett hot mot landets säkerhet. Polis och domstolar behöver ibland gripa och förhöra misstänkta personer.

Alla tillåtna inskränkningar av medborgarnas fri- och rättigheter är tydligt beskrivna i regeringsformen. Om staten begränsar våra friheter eller gör ingrepp i våra liv så måste det alltid ske med stöd av grundlagarna.

Den delade makten

I en demokrati delas makten mellan människor, organisationer, företag, myndigheter och politiska församlingar. Det är därför inte så lätt att avgöra vem som är ”mäktigast” i landet eller vem som kan påverka våra liv mest.

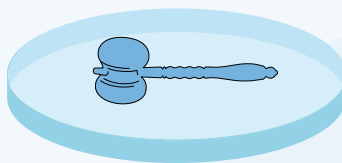
Att dela makten mellan flera olika personer och grupper i samhället är en idé som har varit vägledande för alla demokratiska stater ända sedan 1700-talet. Det finns nämligen stora faror om all makt i samhället skulle samlas hos en eller några få personer. En sådan maktkoncentration är i själva verket grunden för alla diktaturer.

Myndigheter

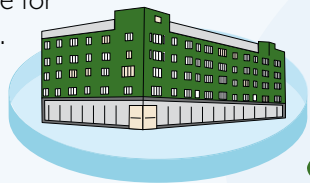
finns på både statlig och kommunal nivå. Myndigheterna genomför det som politikerna har bestämt.

Domstolarna löser tvister mellan medborgare och dömer brottslingar.

Företagen tillverkar och säljer produkter och tjänster som behövs i samhället och har en viktig roll som arbetsgivare för en stor del av folket.

Intresseorganisationer

samlar människor som gemensamt kämpar för eller intresserar sig för vissa frågor, till exempel naturskydd, mänskliga rättigheter och miljön.

Forskare och experter har unika kunskaper som också ger dem makt över hur övriga delar av samhället uppfattar världen.

Vem eller vilka är mäktigast i Sverige, tycker du?

Partierna utser valbara kandidater och utformar politiska program.

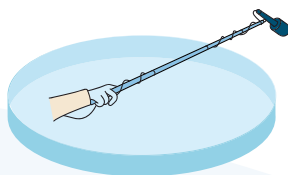
Musiker, konstnärer och andra artister kan genom sitt skapande ge oss nya idéer och skapa trender som alla plötsligt vill följa.

Kyrkor och

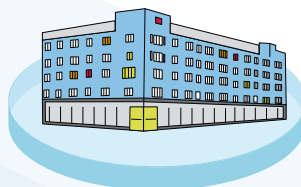
trossamfund har stor betydelse för människor i samhället.

Massmedier och journalister

påverkar våra kunskaper om världen och bestämmer ofta vilka aktuella frågor som diskuteras i samhället.

Sveriges 290 kommuner

och 20 regioner har rätt att fatta beslut om många frågor på lokal nivå, till exempel skolorna, äldreomsorgen och sjukvården.

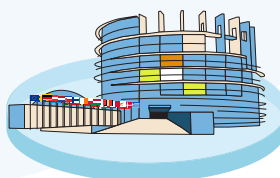
Folket har den yttersta makten i demokratin. Du, jag och alla andra människor i Sverige påverkar samhället i många olika roller: som väljare, konsument, löntagare, medlemmar i föreningar, som elever och inte minst: som medmänniskor och vänner.

Riksdagen är folkets främsta företrädare. 349 folkvalda ledamöter från åtta partier stiftar lagar, tar ut skatt och bestämmer om Sveriges politik på nationell nivå.

Regeringen styr landet genom att lägga fram förslag till riksdagen och genomföra riksdagens beslut.

Europaparlamentet och ministerrådet kan inom många områden stifta lagar som direkt påverkar alla svenska medborgare.

Demokratin genomsyrar samhället

Det är inte bara politiker och myndigheter som använder sig av demokratiska metoder och idéer. I regeringsformen står det att demokratiska idéer ska genomsyra hela det svenska samhället.

Demokratins metoder och värderingar kan alltså komma till användning även i familjen, inom idrottsföreningen, på jobbet och i skolan. Ytterst handlar det hela om en mycket enkel demokratisk princip: Vi ska alltid visa respekt för våra medmänniskor.

”Det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden, samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.”

(Regeringsformen 1 kap. 2 §)

Skolan

Många beslut i skolan kan fattas tillsammans av skolans ledning, lärare och elever. När ni beslutar något tillsammans i klassen så sker det säkert genom handuppräckning, eller omröstning med hjälp av lappar – det vill säga någon form av direkt demokrati. Kanske röstar ni också fram representanter till elevrådet eller som elevskyddsombud. Då använder ni en form av indirekt, eller representativ, demokrati.

Vissa beslut fattar förstas rektor och lärare på egen hand, helt utan omröstningar. Det är också okej, men skolledningen måste alltid ta hänsyn till elevernas åsikter och behov. Det framgår tydligt av skollagen:

”Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. – Elevföreträdare och övriga elever ska ges tillfälle att under skoltid behandla frågor av gemensamt intresse.”

(Skollagen 1 kap. 4 §, 4 kap. 10 §)

Företag och arbetsplatser

Företagen styrs i första hand av bolagets ägare. Ju större andel av ett företag som någon äger, desto större makt har ägaren över verksamheten. De anställda har dock möjligheter att påverka förhållanden på sin arbetsplats. Det sker bland annat genom samverkan och fackliga förhandlingar, som regleras genom lagen om medbestämmande i arbetslivet (MBL).

Föreningslivet

Föreningslivet brukar också använda demokratiska metoder och värderingar som ledstjärna för sin verksamhet. Föreningens medlemmar

väljer en styrelse som leder föreningen och brukar dessutom sätta upp stadgar, där de beskriver föreningens värderingar och beslutsmetoder.

Familjen

I familjen finns sällan några skrivna stadgar eller avancerade valsystem, men det är ju inte helt ovanligt att familjer ändå röstar för att bestämma gemensamma frågor hemma. Föräldrar och vårdnadshavare har rätt att på egen hand bestämma saker åt sina barn, men det ska alltid ske med barnets bästa för ögonen:

"Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling."

(Föräldrabalken 6 kap. 1 §)

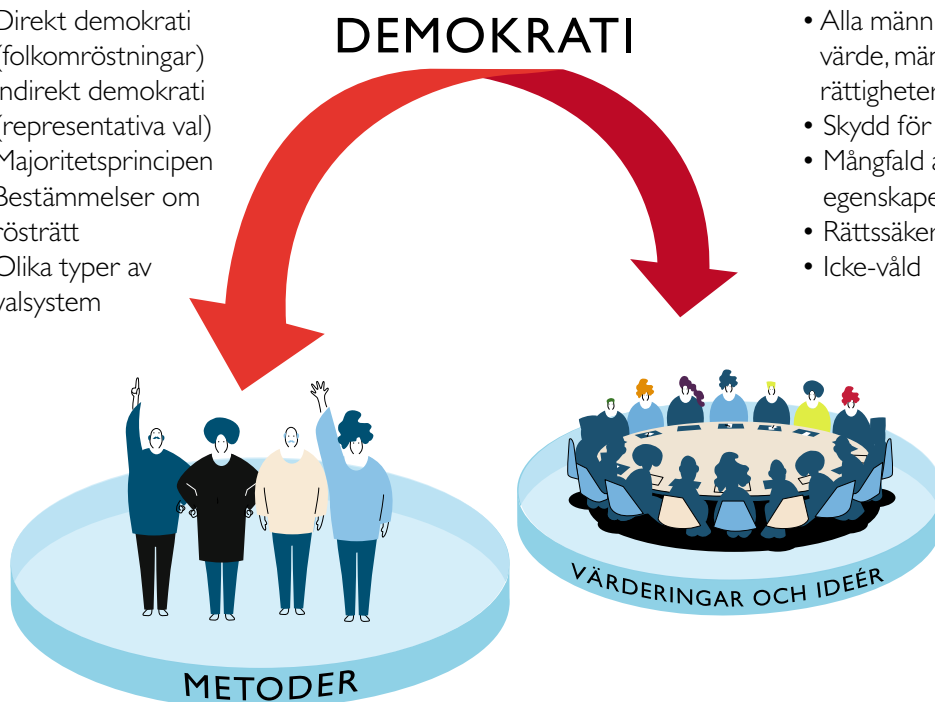
Demokrati handlar om både beslutsmetoder och värderingar. I många situationer använder vi inte demokratiska beslutsmetoder, men våra handlingar och beslut ska ändå alltid vägledas av demokratis grundläggande värderingar.

Metoder:

- Direkt demokrati (folkomröstningar)
- Indirekt demokrati (representativa val)
- Majoritetsprincipen
- Bestämmelser om rösträtt
- Olika typer av valsystem

Värderingar & idéer:

- Alla människors lika värde, mänskliga fri- och rättigheter
- Skydd för minoriteter
- Mångfald av åsikter och egenskaper
- Rättssäkerhet
- Icke-våld

Demokratins utmaningar

De flesta människor i världen svarar att de föredrar ett demokratiskt styre framför ett odemokratiskt. Det är inte så konstigt. Forskning visar nämligen att demokratiska stater är rikare, fredligare, mer välutvecklade och dessutom har en lyckligare befolkning. Så det kan vara lätt att tänka: "Varför är inte alla länder i världen demokratier?"

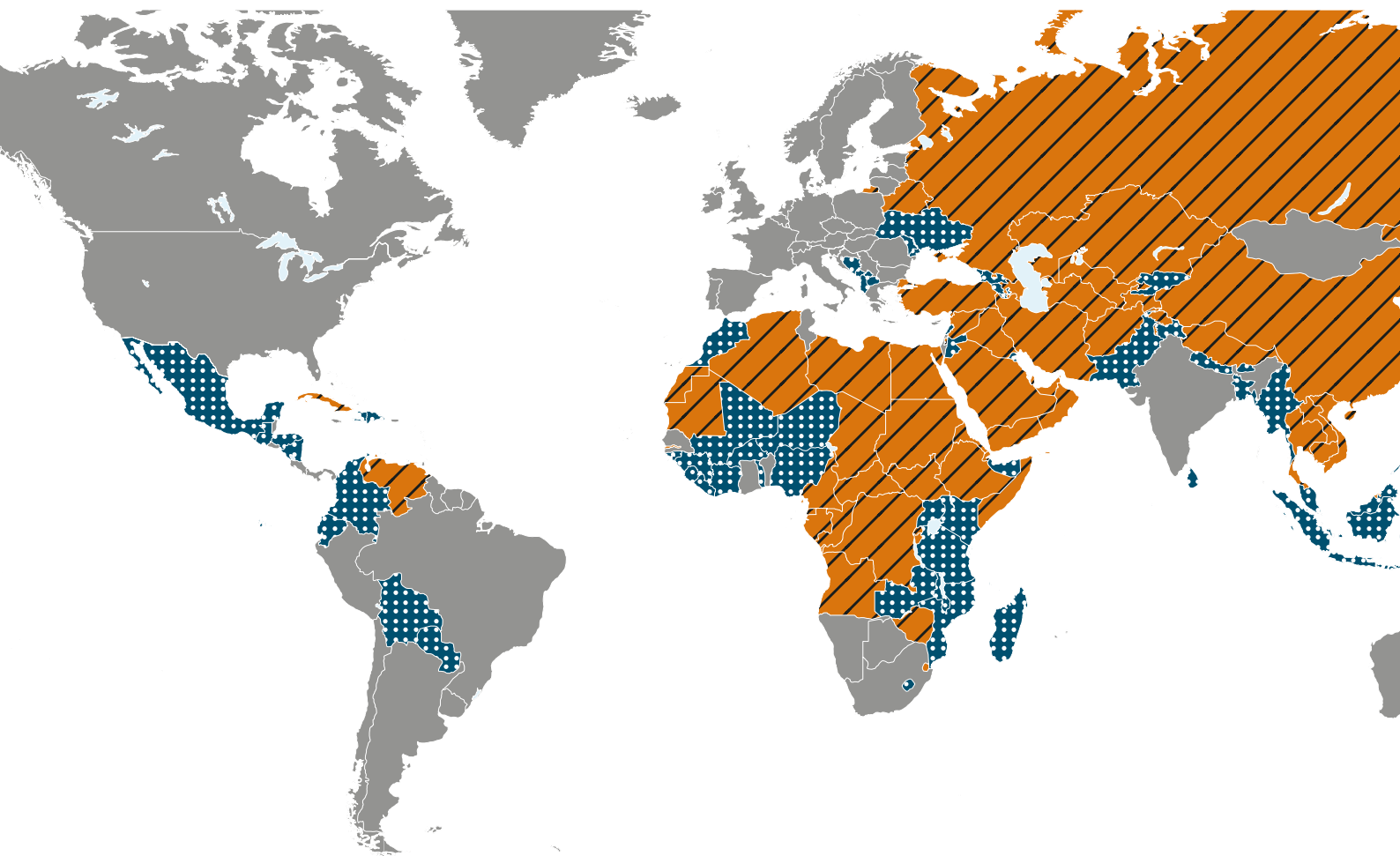
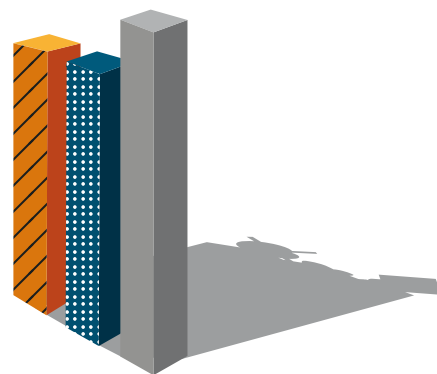
För mer än trettio år sedan föll Berlinmuren, och de kommunistiska diktaturerna kollapsade på löpande band. Då trodde många bedömare att det inte skulle dröja länge innan demokratin hade erövrat hela världen. I dag kan vi se att det blev helt annorlunda. Demokratin är satt under press och står inför flera utmaningar i framtiden.

Demokratins motståndare

Världen har på senare tid skakats av allt fler terrordåd, vilket tydligt visar att starka krafter inte drar sig för att motarbeta demokratins idéer med brutalt våld.

Dessutom finns det fortfarande ett stort antal stater i världen som är djupt odemokratiska. De senaste tio åren har antalet ofria och odemokratiska stater ökat.

■ = Ofria stater, 32 %
 ■ = Delvis fria stater, 28 %
 ■ = Fria stater, 40 %

Vad kan vi göra för att skapa en starkare demokrati i Sverige?

Bröd först!

En stor del av världens befolkning lever fortfarande i länder som präglas av upprepade väpnade konflikter, sjukdomar och stor fattigdom. Människorna i dessa länder har inte ens mat för dagen, och de får inte gå i skolan. Under sådana förhållanden är det mycket svårt att få demokratin att fungera.

Ingen bryr sig?

En förutsättning för att demokratin ska fungera är att folket verkligen vill engagera sig i politiken. Det handlar dels om att vi ska gå och rösta, dels om att tillräckligt många vill ställa upp i valen.

Sverige har fortfarande ett högt valdeltagande jämfört med andra länder, men valdeltagandet är i dag lägre än vad det var på 70- och 80-talet. Det gäller inte minst yngre väljare.

Dessutom är det allt färre som engagerar sig i partipolitiken. De senaste 30 åren har de politiska partierna tappat medlemmar i snabb takt. I dag är cirka 3 procent av befolkningen medlemmar i ett politiskt parti, och ännu färre är partipolitiskt aktiva.

Sverige – inte en felfri demokrati

Sverige är ett land som har kommit långt i arbetet för frihet, jämlikhet och demokrati. Men vi är långt ifrån felfria. Sverige har fått kritik av både FN och Europarådet för att vi inte gör tillräckligt för att försvara demokratin och de mänskliga rättigheterna i vissa fall.

Kritiker har bland annat tagit upp dessa frågor:

- Sverige gör för lite för att motarbeta rasism, islamofobi och antisemitism.
- Misstänkta brottslingar får sitta häktade för lång tid, och även barn hålls häktade.
- Svenska myndigheter har hanterat vissa flyktingärenden på ett dåligt sätt.
- Staten har inte gjort tillräckligt för att skydda samernas och romernas rättigheter.
- Det svenska samhället måste jobba hårdare för att bekämpa våldet mot kvinnor.

Källa: Freedom House.
Freedom House är ett politiskt oberoende forskningsinstitut som jobbar för att bevaka och stärka människors politiska friheter. Varje år ger de ut rapporten "Freedom in the World", som granskar tillståndet för politiska och medborgerliga fri- och rättigheter över hela världen. På en skala mellan 1 (= fri) och 7 (= ofri) delas världens stater in i tre grupper: Fria stater: 1,0–2,5 poäng. Delvis fria stater: 2,51–5,5 poäng. Ofria stater: 5,51–7,0 poäng.

Fortfarande på väg

Genom historien har det visat sig att demokratiska idéer kan överleva svält, sjukdomar, världskrig, terrorism och diktaturers förtryck. När vi blickar ut över världen med ett historiskt perspektiv så finns det många ljuspunkter, som visar på framsteg och utvecklingsmöjligheter. Några exempel:

- För 40 år sedan hade endast 16 länder i världen avskaffat dödsstraffet i praktiken – i dag är det 142.
- Sedan 1980 har den andel av världens befolkning som lever i absolut fattigdom mer än halverats. Minskad fattigdom är en viktig förutsättning för demokratisk utveckling.
- Stödet för demokratin som styrelseform har ökat över hela världen. I dag är det fler människor än någonsin tidigare som säger sig vara positiva till ett demokratiskt styre.

Demokratin har verkligen kommit långt under de senaste hundra åren – men vi är fortfarande bara på väg. Under din livstid kan demokratin komma att förändras minst lika mycket som under hela 1900-talet.

Motorn för demokratin och samhällets utveckling bär vi alla inom oss. Det handlar om vår vilja och vårt engagemang. All politisk förändring – både ond och god – har vuxit fram ur människors idéer och deras vilja att genomföra dem.

Om vi inte bryr oss om den demokratiska utvecklingen, finns risken att någon annan gör det åt oss. Men om vi bryr oss, ja då har vi chans att påverka demokratin fortsatta färdväg.

Hur tror du att demokratin kommer att utvecklas under 2000-talet? Gör gärna en tidslinje och rita in de händelser som du ser framför dig!

Östra riksdagshuset, Riksplän. Foto: Melker Dahlstrand.

Ordlista

Censur Statlig kontroll av information som sprids via tv, radio, böcker, tidningar, internet och andra massmedier.

Demokrati Folkstyre, folkmakt. Ett sätt att styra där besluten fattas gemensamt av folket (direkt demokrati) eller av folkvalda representanter (representativ demokrati). Alla som deltar i omröstningarna har en röst var, och det förslag som får flest röster (majoriteten) vinner.

Diktatur Ett sätt att styra som innebär att en person, diktatorn, eller en liten grupp människor har nästan all makt.

Direkt demokrati Alla som har rösträtt är med och fattar beslut. Exempel: folkomröstningar; handuppräknning i klassen, omröstningar i föreningar.

Enhetsstat En stat där lagstiftningen sköts på central nivå av det nationella parlamentet. Exempel: Sverige, Storbritannien, Japan.

Federation Ett land som består av flera självständiga delstater. Delstaterna har ofta egen lagstiftning och egna myndigheter. Kan även kallas förbundsstat. Exempel: USA, Tyskland, Indien.

Folkomröstning En form av direkt demokrati, där alla väljare får rösta för att direkt avgöra en viss politisk fråga, exempelvis om Sverige ska införa euro. Folkomröstningar kan hållas för hela landet, eller bara inom en viss kommun eller ett landsting.

Folkstyre Det är folkets vilja som ligger till grund för hur landet ska styras.

Grundlag De viktigaste lagarna i en stat. Grundlagarna beskriver hur landet ska styras (statsskicket), vad politiker och myndigheter har för uppgifter och vilka rättigheter som gäller för medborgarna. Sverige har fyra grundlagar: regeringsformen, tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen och successionsordningen.

Indirekt demokrati Beslutsmetod där väljarna utser representanter (politiker och andra förtroendevalda). De valda representanterna får sedan fatta beslut åt väljarna fram till nästa val. Se även representativ demokrati.

Majoritetsprincipen Demokratisk regel som innebär att det förslag som får flest röster vinner vid omröstningar.

Majoritetsval Valsystem där varje delstat, region eller valkrets i landet utser endast en kandidat (politiker) från varje del av landet. Den kandidat som får majoriteten av rösterna i en viss valkrets får en plats i parlamentet – alla övriga kandidater från samma valkrets slås ut.

Maktdelning I demokratiska stater brukar makten vara uppdelad mellan lagstiftande makt (parlament), styrande makt (regering) och dömande makt (domstolar).

Massmedier Teknik och metoder för att sprida information och budskap till många människor samtidigt. Exempel: internet, mobiltelefoni, tidningar, böcker, radio, tv.

Monarki Statsskick där en monark (kung eller drottning) är statschef, det vill säga den formellt sett högsta företrädaren för landet.

Myndighet Statlig eller kommunal organisation som utför det som politikerna har bestämt. Myndigheterna har rätt att fatta beslut om till exempel bidrag, betyg, tillstånd, skatter och straff. Exempel: polis, domstolar, skattemyndigheten, kommunstyrelser.

Parlament Den högsta folkvalda församlingen i en stat, med rätt att stifta lagar och fatta beslut som gäller för hela landet. Riksdagen är Sveriges parlament.

Parlamentarism Politiskt system som innebär att en regering måste ha parlamentets stöd. Parlamentet (till exempel riksdagen) kan avsätta regeringen.

Personval Valsystem där väljarna kan påverka vilka kandidater som blir valda. Sverige har frivilligt personval. Det betyder att väljarna kan kryssa för en särskild politisk kandidat från det parti som väljaren röstar på.

Politik Verksamhet som vill diskutera och påverka samhällsfrågor. Ordet politik betyder ursprungligen "statskonst", det vill säga konsten att styra en stat.

Presidentstyre Statsskick där presidenten utser regeringen. Parlamentet kan inte på egen hand avsätta presidenten eller regeringen. Makten delas mellan parlamentet, presidenten och regeringen. Exempel: USA, Brasilien.

Proportionellt valsystem Valsystem som innebär att fördelningen av platser (mandat) i den valda församlingen ska stå i proportion till antalet röster. Exempel: om ett parti får 20 procent av rösterna i riksdagsvalet ska partiet också få ungefär 20 procent av platserna i riksdagen.

Representativ demokrati Kallas även indirekt demokrati. Väljarna röstar fram representanter som får förtroendet att fatta vissa beslut åt väljarna fram till nästa val.

Republik Statsskick där väljarna utser landets statschef (oftast en president) genom allmänna val.

Statsförvaltning Gemensamt namn för departement, domstolar och myndigheter som har till uppgift att genomföra det som politikerna bestämmer.

Statschef Den högsta företrädaren för ett land. I en republik är det oftast presidenten, i en monarki drottningen eller kungen.

Statsmakt Den eller de som har makten i en stat. I Sverige brukar man tala om riksdagen som den första statsmakten (beslutande) och regeringen som den andra (styrande). Massmedierna kallas ofta för den tredje statsmakten, med uppgift att granska riksdagen och regeringen.

Statsskick Grundläggande regler som beskriver hur en stat ska styras, hur besluten ska fattas, och vilka rättigheter som gäller för medborgarna. Exempelvis republik eller monarki.

Votera Annat namn för omröstning. Vid en votering räknas varje enskild röst för att få ett exakt resultat, till exempel genom handuppräknning, lappar eller omröstning med hjälp av särskilda it-system.

1. Läs citaten på sidan två. Vilket av citaten tycker du bäst beskriver vad demokrati är? Motivera ditt svar.
2. Demokratin är många gånger osynlig. Titta på sidan 4–5. Vad är viktigast för att du ska känna att du lever ett fritt liv? Motivera ditt svar.
3. Vad är typiskt för en demokrati?
4. Vilka tre årtal tycker du har varit extra viktiga för Sveriges demokratiska utveckling? Motivera ditt svar.
5. Beskriv det svenska statsskicket med egna ord.
6. Vilka är våra svenska grundlagar? Beskriv kortfattat innehållet i dem.
7. Vilka har makt i vårt samhälle?
8. Varför är det viktigt att makten i en demokrati är delad mellan politiska församlingar, personer, företag, myndigheter med flera?
9. Vilka utmaningar står demokratin inför i framtiden?
10. En förutsättning för att demokratin ska fungera är att folket engagerar sig. Vad skulle kunna få dig att engagera dig politiskt?